

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра фундаментальної та прикладної геології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Декан факультету геології,
географії, рекреації і туризму
Віліна ПЕРЕСАДЬКО
30 серпня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ГЕОЛОГІЯ РОДОВИЩ КОРИСНИХ КОПАЛИН

рівень вищої освіти **перший (бакалаврський)**
галузь знань **10. Природничі науки**
спеціальність **103. Науки про Землю**
освітня програма **Геологічна зйомка, пошуки та розвідка корисних копалин,
Геологія нафти і газу**
спеціалізація
вид дисципліни **обов'язкова**
факультет **геології, географії, рекреації і туризму**

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

“26” серпня 2024 року, протокол № 8

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Клевцов О.О., к. геол. н., доцент кафедри фундаментальної та прикладної геології.

Програму схвалено на засіданні кафедри фундаментальної та прикладної геології

Протокол від “26” серпня 2024 року № 14

Завідувач кафедри фундаментальної та прикладної геології

_____ Валерій СУХОВ
(підпис)

Програму погоджено з гарантами освітньо-професійних програм «Геологічна зйомка, пошуки та розвідка корисних копалин» «Геологія нафти і газу»

Гарант освітньо-професійної програми «Геологічна зйомка, пошуки та розвідка корисних копалин»

_____ Сергій ГОРЯЙНОВ
(підпис)

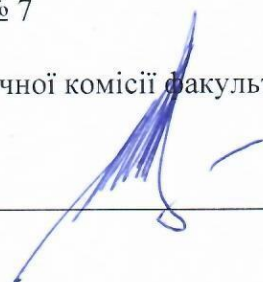
Гарант освітньо-професійної програми «Геологія нафти і газу»

_____ Олександр КЛЕВЦОВ

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол від “26” серпня 2024 року № 7

Голова науково-методичної комісії факультету геології, географії, рекреації і туризму

_____ Олександр ЖЕМЕРОВ
(підпис)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “ Геологія родовищ корисних копалин ” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавр спеціальності 103. Науки про Землю освітньо-професійні програми: Геологічна зйомка, пошуки та розвідка корисних копалин, Геологія нафти і газу.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни - вивчення родовищ корисних копалин –найважливішу складову частину природних виробничих сил людського суспільства.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни - ознайомити студентів з об'єктами “Геології родовищ корисних копалин” і визначення її як науки. Стисла історія вчення про геологію корисних копалин. Основні поняття і визначення. Родовище корисних копалин. Рудні (металічні), нерудні (неметалічні), горючі (каустобіоліти) та гідротермальні родовища корисних копалин. Руда, запаси або ресурси корисних копалин. Загальна характеристика вимог промисловості до мінімальних запасів і вмісту цінних компонентів, максимальному вмісту шкідливих домішок та інші показники, при яких можлива експлуатація родовищ корисних копалин (промислові кондиції). Співвідношення геології корисних копалин з іншими геологічними та природничими науками.

1.3. Кількість кредитів - 7

1.4. Загальна кількість годин - 210

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Рік підготовки	Рік підготовки
3,4-й	3,4-й
Семестр	Семестр
6, 7-й	6,7-й
Лекції	Лекції
56 год.	16 год.
Практичні, семінарські заняття	Практичні, семінарські заняття
- год.	
Лабораторні заняття	Лабораторні заняття
56 год.	16 год.
Самостійна робота	Самостійна робота
98 год.	178 год.
Індивідуальні завдання	Індивідуальні завдання
год.	

1.6. Заплановані результати навчання.

Сформовані компетентності

ОПП «Геологія нафти і газу»:

ФК 8. Здатність самостійно досліджувати мінерали та гірські породи в польових і лабораторних умовах, описувати, аналізувати, документувати і звітувати про результати.

ФК 10. Здатність ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові геологічні об'єкти у земній корі, їх властивості та притаманні їм процеси.

ФК 11. Сучасні уявлення про різноманітність та принципи організації геологічних об'єктів.

ФК 16. Сучасні уявлення про основи геотехнології й нафтогазової інженерії.

ОПП «Геологічна зйомка, пошук та розвідка корисних копалин»:

ФК 2. Здатність застосовувати базові знання фізики, хімії, біології, екології, математики, інформаційних технологій тощо при вивченні Землі та її геосфер. Розумітися на класифікаціях та сутності геологічних об'єктів та процесів.

ФК 4. Здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні геосфер (геологічних об'єктів та процесів).

ФК 7. Здатність проводити моніторинг природних процесів.

ФК 10. Здатність ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові об'єкти у геосферах, їх властивості та притаманні їм процеси.

Програмні результати навчання

ОПП Геологія нафти і газу

ПР 16.- Знання теорій та процесів формування мінералів, гірських порід, покладів корисних копалин, закономірностей їх просторового розміщення

ОПП «Геологічна зйомка, пошук та розвідка корисних копалин»:

ПРН 10. Визначати основні характеристики, процеси, історію та склад Землі як планетарної системи та її геосфер.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Основні типи руд. Форма і будова родовищ корисних копалин. Періодичність формування родовищ корисних копалин

Тема 1. Мінеральний і хімічний склад тіл корисних копалин. Мінеральний склад вугілля. Склад нафти та горючих газів. Природні типи корисних копалин. Ізотопи хімічних елементів і їх значення для умов утворення родовищ корисних копалин.

Структури і текстури мінеральної речовини. Етапи і стадії мінералонагромадження. Парагенетичні мінеральні асоціації. Міграція елементів та їх асоціації в земній корі. Природні фізико-хімічні системи (сидерофільна, літофільна, халькофільна та інші) особливості утворення і концентрації в них мінеральної речовини. Площі поширення (провінції, області, райони, поля, родовища). Морфологія тіл рідких і газоподібних корисних копалин .

Тема 2. Геологічні умови утворення родовищ корисних копалин. Генетична класифікація корисних копалин. Принципи класифікації. Ендогенні (магматогенні), екзогенні (седиментогенні) і метаморфогенні серії, групи, класи та підкласи (по В.І. Смирнову). Закономірності утворення і просторового формування та розташування родовищ корисних копалин у земній корі для основних умов геологічного розвитку (родовища геосинкліналей, платформ, океанів).

Періодичність формування родовищ корисних копалин. Головні епохи утворення корисних копалин. Рівні, глибини і тривалість формування родовищ. Методи вивчення родовищ корисних копалин.

Раціональне використання родовищ корисних копалин. Нетрадиційна мінеральна сировина. Стисла характеристика відходів (вторинних мінеральних ресурсів) видобутку і переробки різноманітних корисних копалин.

Розділ 2. Ендогенні родовища корисних копалин (родовища магматогенної серії).

Тема 3. Магматичні родовища. Ліквацийні родовища (сульфідні мідно-нікелеві, хромітів, титаномагнетитів та платиноїдів). Ранньомагматичні родовища (хромітів, алмазів). Пізньомагматичні родовища (хромітів, титаномагнетитів, апатитові та апатит-магнетитові). Склад, геологічна будова, фізико-хімічні умови утворення. Практичне значення.

Карбонатитові родовища. Мінеральний склад, будова, геологічна структура, фізико-хімічні умови утворення, генезис (магматична і гідротермальна гіпотези утворення карбонатитів). Практичне значення, приклади найважливіших родовищ (танталу, ніобію,

рідкісних земель, залізної руди, титану, флюориту, апатиту, руд міді, свинцю та цинку, карбонатної сировини).

Пегматитові родовища. Мінеральний склад пегматитів (гранітних, лужних та пегматитів ультраосновних і основних магм). Геологічний вік. Геологічні структури. Фізико – хімічні умови утворення. Генезис (гіпотеза утворення пегматитів О. Ферсмана, Джонса, О. Заварицького). Прості, перекристалізовані, метасоматично заміщені, де силіційовані пегматити і їх корисні копалини. Практичне значення, приклади типових родовищ.

Тема 4. Скарнові родовища. Мінеральний склад різновидів скарнів (вапняні, магнезійні, силікатні). Зв'язок скарнових родовищ з магматичними формаціями. Геологічні структури (поверхня контакту вивержених і вміщуючих порід, верстуватість оточуючих порід, січні тектонічні розриви). Фізико-хімічні умови утворення. Генезис (гіпотези утворення скарнів і скарнових родовищ: інфільтраційно - дифузійна – Д. Коржинського, стадійна-П. Пилипенка). Поділ скарнових родовищ та корисні копалини скарнів. Найзначніші вапняково-скарнові родовища заліза, кобальту, міді, платини, вольфраму, молібдену, свинцю та цинку, золота, олова, берилію, скандію, ніобію, рідкісних земель, торію, урану. Типові магнезійно-скарнові родовища бору, заліза, цинку та флогопіту. Силікатно-скарнові родовища заліза.

Альбітитові та грейзенові родовища. Мінеральний склад, будова. Геологічні структури. Фізико-хімічні умови утворення. Особливості лужного метасоматозу. Альбітитові родовища і їх корисні копалини (ніобій, цирконій з гафнієм, літій з рубідієм, берилій, рідкісноземельні елементи). Грейзенові родовища і їх корисні копалини (олово, вольфрам, літій, берилій). Приклади родовищ.

Тема 5. Гідротермальні родовища. Склад, будова. Геологічний вік. Геологічні структури (рудопідвідні, рудорозподільні і рудовмісні). Геохімічні умови утворення (зв'язок з магматичними формаціями; навколоінтрузивна зональність, геохімічна спорідненість, дайки та родовища). Зональність родовищ. Гідротермальні зміни порід, які містять рудні тіла. Ореоли розсіяння. Фізико-хімічні умови утворення (джерела води і мінеральної речовини гідротермальних систем, форми переносу мінеральних сполук у гідротермальних розчинах, моделі сформування родовищ). Мінералоутворюючі елементи і мінеральний парагенезис. Метасоматоз. Класифікація гідротермальних родовищ (плутоногенні, вулканогенні та магматогенні) і їх корисні копалини. Типові родовища.

Колчеданні родовища (вулканогенні гідротермально-метасоматично-осадові родовища). Промислове значення, склад, будова. Геологічні структури. Геологічний вік. Фізико-хімічні умови утворення (глибина, тиск, температура, характер рудоутворюючих розчинів), етапи рудоутворення. Поділ колчеданних родовищ (вулканогенні, гідротермально-метасоматичні, гідротермально-осадові, гідротермально-метасоматично-осадові родовища) і їх корисні копалини. Типові родовища.

Розділ 3. Екзогенні родовища корисних копалин (родовища седиментогенної серії).

Тема 6. Родовища вивітрювання. Процеси вивітрювання (окиснення, гідратація, гідроліз, діаліз). Профілі і зональність кір вивітрювання. Геологічні умови утворення (клімат, склад порід, тектонічні явища, рельєф місцевості, рівень ґрунтових вод). Залишкові родовища (силікатних нікелевих руд, бурих залізняків, магнезиту, мангану, бокситів, каолінів та інші). Інфільтраційні родовища (урану, міді, заліза, сірки). Приповерхневі зміни родовищ корисних копалин. Кори вивітрювання рудних родовищ. Зона вторинного збагачення рудних родовищ. Кора вивітрювання нерудних родовищ.

Тема 7. Розсипні родовища. Промислове значення, поділ, будова. Умови утворення і розподіл цінних мінералів. Розсипища елювіальні, делювіальні, пролювіальні, алювіальні, літоральні, флювіогляціальні, еолові і їх корисні копалини (алмаз, рутил, ільменіт, вольфраміт, каситерит, золото, платина, циркон, монацит, танталіт, колумбіт та інші). Приклади родовищ.

Тема 8. Осадові родовища. Промислове значення, поділ, будова. Фізико-хімічні умови утворення. Механічні осадові родовища (гравію, піску, глини). Хімічні осадові родовища. Родовища солей (природні розсоли та поклади солей сучасних басейнів, соляні підземні води, викопні поклади солей). Геологічні умови утворення. Родовища заліза, мангану і алюмінію. Родовища кольорових і рідкісних металів. Джерела корисних копалин.

Біохімічні осадові родовища фосфоритів, карбонатних і крем'яних порід, а також каустобіолітів (торфу, вугілля, горючих сланців, нафти і газу).

Вулканогенно-осадові родовища заліза, марганцю, свинцю і цинку.

Тема 9. Метаморфогенні родовища. Промислове значення, склад, будова. Геологічні структури. Геологічний вік. Фізико-хімічні умови утворення (температура, тиск, роль води, вуглекислоти). Метаморфічні фації та корисні копалини. Регіонально метаморфізовані і контактово – метаморфізовані родовища (залізних руд, марганцевих руд, золотоносних конгломератів, апатиту, графіту, корунду та інші). Метаморфічні родовища (амфібол-азбесту, флогопіту, кіаніту та силіманіту, графіту, алмазів). Типові родовища.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб.	інд.	с.р.	л		п	лаб.	інд.	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Основні типи руд. Форма і будова родовищ корисних копалин. Періодичність формування родовищ корисних копалин												
Разом за розділом 1	90	24		24		42	90	10		6		74
Розділ 2. Ендогенні родовища корисних копалин (родовища магматогенної серії)												
Разом за розділом 2	64	18		18		28	64	4		6		54
Розділ 3. Екзогенні родовища корисних копалин (родовища седиментогенної серії)												
Разом за розділом 3	56	14		14		28	56	2		4		50
Усього годин	210	56		56		98	210	16		16		178

4. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна ф.	Заочна ф.
1	Загальне знайомство з родовищами корисних копалин. Промислова систематика корисних копалин.	2	-
2	Мінеральний і хімічний склад тіл корисних копалин.	4	2
3	Вивчення текстур мінеральної речовини.	4	1
4	Вивчення структур мінеральної речовини.	6	1
5	Морфологія тіл твердих корисних копалин.	4	1
6	Морфологія тіл рідких і газоподібних корисних копалин.	4	1
Розділ 2			
7	Вивчення і опис штуфів руд магматогенної серії (магматичних, карбонатитових, пегматитових, скарнових, альбітитових та грейзенових, гідротермальних та колчеданних).	6	2

8	Вивчення і опис штуфів руд родовищ 7маморфогенної серії (регіонально-метаморфізованих, контактово-метаморфізованих, метаморфічних).	6	2
9	Вивчення графічних матеріалів по типовим родовищам різних груп і класів магматогенної, седиментогенної та 7маморфогенної серії (геологічних карт, розрізів, погоризонтних планів, схем, діаграм	6	2
Розділ 3			
10	Вивчення і опис штуфів руд родовищ седиментогенної серії (вивітрювання, розсипних, осадових).	14	4
	Разом	56	16

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи Закріпити навчальний матеріал та поглибити знання за темами:	Кількість годин Денна ф.	Кількість годин Заочна ф.
1	Природні типи корисних копалин. Ізотопи хімічних елементів і їх значення для умов утворення родовищ корисних копалин	18	28
2	Головні епохи утворення корисних копалин. Рівні, глибини і тривалість формування родовищ	18	28
3	Нетрадиційна мінеральна сировина	6	18
Розділ 2			
4	Магматичні родовища. Склад, геологічна будова, фізико-хімічні умови утворення.	10	20
5	Поділ скарнових родовищ та корисні копалини скарнів	10	20
6	Класифікація гідротермальних родовищ (плутоногенні, вулканогенні та магматогенні) і їх корисні копалини	8	14
Розділ 3			
7	Кори вивітрювання рудних родовищ. Зона вторинного збагачення рудних родовищ. Кора вивітрювання нерудних родовищ.	8	14
8	Розсипні родовища. Промислове значення, поділ, будова	8	14
9	Механічні осадові родовища (гравію, піску, глини). Хімічні осадові родовища. Родовища солей.	6	14
10	Метаморфічні фації та корисні копалини	6	8
	Разом	98	178

6. Індивідуальне завдання – не передбачені

7. Методи навчання

Лекції, лабораторні роботи, самостійна робота студента.

8. Методи контролю:

До методів контролю належать: перевірка правильності виконання лабораторних робіт; поточна контрольна робота для перевірки засвоєння матеріалу курсу; підсумкова залікова робота (6 семестр), підсумкова екзаменаційна робота (7 семестр).

Критерії оцінювання лабораторних робіт (Л1-Л6)

Максимальна кількість балів – 5.

При визначенні кількості балів враховуються:
правильність виконання – 3 бали

оформлення практичної роботи – 1 бал

своєчасність виконання – 1 бал

Критерії оцінювання лабораторних робіт (Л7-Л10)

10-9 балів – робота правильно виконана, оформлена, здана вчасно та захищена;

8-7 балів – робота містить несуттєві помилки, здана вчасно та захищена;

6-5 балів – в роботі є помилки, проте простежується знання матеріалу, здана вчасно, захищена;

4-3 бали – в роботі є помилки, здана не вчасно, не захищена;

2-1 бал – робота здана, більша частина роботи неправильно виконана, не містить висновків, незахищена;

0 балів – робота невиконана.

Критерії оцінювання контрольної роботи наведені в контрольному завданні

Залік проводиться у тестовій формі з декількома варіантами відповідей.

Критерії оцінювання заліку наведені в заліковій роботі, допуск до заліку – 10 балів.

Критерії оцінювання екзаменаційної роботи наведено в екзаменаційному білеті, допуск до екзамену – 10 балів.

8. Розподіл балів, які отримують студенти

6 семестр

Поточний контроль						Залік	Сума
Лабораторні роботи							
Л1	Л2	Л3	Л4	Л5	Л6	40	100
5	5	5	5	5	5	30	60

7 семестр

Поточний контроль				Контрольна робота	Разом	Екзамен	Сума
Лабораторні роботи							
Л7	Л8	Л9	Л10	40	100		
10	10	10	10	20	60		

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання. 7 семестр	для дворівневої шкали оцінювання, 6 семестр
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Андреев В.В. Навчальний посібник . Утворення та природне асоціювання мінералів у земній корі . Х. ХНУ.2009.
2. Атлас. Геологія і корисні копалини України. М-б 1:5 000 000 . / НАНАН України Під ред.. Л.С. Галецького. Друк ДП «Такі Справи». 2001
3. Гурський Д.С., Єсипчук К.Ю. та інші. Металічні і неметалічні корисні копалини України. Том І. . Металічні корисні копалини. Київ-Львів, « Центр Європи», 2005
4. Том ІІ. Неметалічні корисні копалини. Київ-Львів, « Центр Європи», 2006.

5. Заріцький П.В. Тихоненко Д.Г., Горін М.О., Андреев В.В. Дегтярьов В.В. Підручник з грифом МОН ” Геологія з основами мінералогії”. Харків. Майдан, 2009-584с.
7. Смирнов В.І. Геологія корисних копалин: Підручник. – К.: Вища школа, 1995.

Допоміжна

8. Андреев В.В., Чуєнко О.В. Геологічні умови комплексування і сепарації рідкіснометалевого, рідкісноземельного та благородного зруденіння в Приазовському блоці Українського щита.// Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна, № 864. 2009. С. 22-27.
9. Андреев В.В., Чуєнко О.В. Мінералогічні фактори рудо генерації золота та рідкісних металів у ході еволюції базальтоїдної магми.// Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна, № 924. 2010. С. 10-16.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

Сайт наукової бібліотеки Харківського національного університету ім. В. .Н. Каразіна. Режим доступу: <http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr>
<https://periodicals.karazin.ua/geoeco/>